

Ideja, da ni svet sestavljen iz ničesar drugega kot iz moralnih vrednot, se zdi na prvi pogled nemogoča. Obstajali naj bi samo objekti. »Kvaliteta« naj bi bila nejasna, dvoumna beseda, ki nam pove le, kaj naj si mislimo o objektih. Ideja, da lahko Kvaliteta ustvarja objekte, se nam zdi popolnoma napačna. Toda subjekte in objekte dojemamo kot realnost na isti način kakor vidimo svet od zgoraj navzdol, čeprav ga očesne leče možganom prikažejo od spodaj navzgor. Na vzorce določenih interpretacij se tako navadimo, da pozabimo na prisotnost vzorcev.

Faidros se je spomnil, da je bral o eksperimentu s posebnimi očali, ki so posameznikom dajale sliko sveta, ki je bil narobe obrnjen. Kmalu so se na to navadili in svet videli ponovno »normalno«. Po nekaj tednih so jim očala sneli. Da bi ljudje ponovno videli svet od zgoraj navzdol, so se morali ponovno naučiti videnja stvari, za katerega so prej menili, da je samodejen. Isto velja za subjekte in objekte. Kultura, v kateri živimo nam nadene intelektualna očala, s katerimi interpretiramo izkušnje, koncept primarnosti

---

---

subjektov in objektov pa je vgrajen natanko v središče teh očal. Če nekdo gleda skozi drugačna očala ali, bog mu pomagaj, celo sname očala, se tisti, ki še vedno nosijo intelektualna očala, do njegovih izjav obnašajo, kot da so čudne, če ne že nore.

Vendar pa ni nor. Ideja, da vrednote ustvarjajo objekte, se nam sploh ne zdi več čudna, ko se je navadimo. Na drugi strani pa velja za moderno fiziko, da bolj ko se vanjo poglobljaš, bolj ta postaja čudna in obstajajo znaki, da bo ta čudnost še naraščala. Kakorkoli že, v nobenem izmed obeh primerov čudnost ni test resničnosti. Ali kakor je rekel Einstein, zdravi razum – ne čudnost – sestavlja zbir predsodkov, ki smo si jih pridobili pred osemnajstim letom. Test resničnosti je logična konsistentnost, skladnost z izkušnjami in ekonomičnost razlage. Metafizika Kvalitete zadovolji vse tri.

280

Metafizika Kvalitete se pridružuje tistemu, kar imenujemo empirizem. Trdi, da vso človeško znanje prihaja iz občutkov ali mišljenja o tem, kar prinašajo čuti. Metafizika Kvalitete zagovarja, za razliko od empiristov, da so umetniške vrednote, morala in celo religiozni mysticism verodostojni. V preteklosti pa so bili izključeni zaradi metafizičnih in ne empiričnih razlogov. Izključeni so bili zato, ker metafizika predstavlja, da je vesolje sestavljeno iz subjektov in objektov in da je vse, česar ne moremo klasificirati pod objekte ali subjekte, nerealno. Toda za to nimamo nobenih empiričnih dokazov, to je le domneva.

V očeh vsakdanje izkušnje je to nezaslišana domneva. Nizka kvaliteta, ki jo lahko dobimo s sedenjem na vroči peči, je očitno izkušnja, čeprav ni objekt in čeprav ni subjektivna. Najprej imamo nizko kvaliteto, nato sledijo subjektivne misli, ki vsebujejo misli, kot so peč, vročina in bolečina. Kvaliteta je realnost, ki vz(pod)buja misli.

V fiziki obstaja princip: v primeru, da neke stvari ne moremo ločiti od ostalih stvari, le-ta ne obstaja. Temu metafizika Kvalitete dodaja drugi princip: če stvar nima kvalitete, potem ni od ničesar ločena. In ko damo ta dva principa skupaj, dobimo: stvar, ki nima kvalitete, ne obstaja. Stvar ni ustvarila vrednot. Vrednota je ustvarila stvar. Ko uvidimo, da je kvaliteta gonilna

---

---

sila izkušnje, potem tu za empirista ni več nobenega problema. Preprosto le preformulira empiristično vero, da je izkušnja začetna točka celotne realnosti. Problem se kaže le za metafiziko subjekta-objekta, ki sebe imenuje empirizem.

Iz tega lahko dobimo vtis, da je namen metafizike kvalitete uničiti celotno subjektivno-objektivno misel, kar pa ni res. Metafizika Kvalitete v nasprotju z metafiziko subjekta-objekta ne vztraja na eni sami, ekskluzivni resnici. Če vztrajamo pri tem, da so subjekti in objekti edina realnost, potem nam je dovoljena le ena vrsta konstrukcije stvari – tista, ki odgovarja »objektivnemu« svetu – vse ostale konstrukcije pa so nerealne. A če je Kvaliteta oz odličnost absolutna realnost, potem je možno oblikovati več vrst resnic. Nič več ne iščemo absolutne resnice. Namesto tega iščemo najbolj kvalitetno intelektualno razlago stvari, in če je preteklost vodič prihodnosti, potem se zavedamo, da je ta razlaga zgolj začasna, uporabna toliko časa, dokler ne pridemo do česa boljšega. Intelektualne realnosti lahko raziskujemo na isti način kot raziskujemo umetniške slike v galeriji. Naš namen ni ugotoviti, katera slika je »prava«, ampak preprosto uživati in ohraniti tiste, ki so vredne. Obstaja veliko vrst intelektualnih realnosti in opazimo lahko, da so nekatere bolj kvalitetne kot druge, vendar pa je to delno rezultat tudi naše zgodovine in današnjih vzorcev vrednot.

281

Ali če uporabimo drugačno analogijo: če trdimo, da je metafizika Kvalitete napačna in metafizika subjekta-objekta pravilna, je tako, kakor če bi rekli, da so vzporedne koordinate pravilne in polarne koordinate napačne. Zemljevid, ki ima v središču Severni pol, nas v začetku zmede, vendar pa je prav tako pravilen kakor zemljevid, ki se ravna po ekvatorju. Na Antarktiki je to edini zemljevid, ki ga imamo na voljo. Oba zemljevida predstavljata preproste intelektualne vzorce, s katerimi interpretiramo realnost, in nekdo lahko izjavi, da nam v določenih okoliščinah vzporedni koordinatni sistem ponuja boljše, preprostejšo interpretacijo.

Metafizika Kvalitete ponuja boljši koordinatni sistem za interpretacije sveta, saj ni tako ekskluzivna kakor metafizika subjekta-objekta. Z njo si lahko pojasnimo veliko več sveta in lahko si ga pojasnimo bolje. Kakor je videl

---

---

Faidros na primeru antropologije, lahko metafizika Kvalitete čudovito razloži odnos med subjektom in objektom, medtem ko je razlaga vrednot, ki nam jo ponuja metafizika subjekta-objekta popolnoma ničvredna. Kadarkoli se je le-ta lotila razlage vrednot, nismo dobili nič drugega kakor zmes neprepričljivih psiholoških tez.

282

Leta in leta smo lahko brali o tem, naj bi bile vrednote nekje v »nižjem« predelu možganov, toda tega mesta niso mogli nikoli natančno določiti. Mehanizem, ki poseduje naše vrednote, je še do danes popolna uganka. Še nikomur ni uspelo, da bi povečal število človekovih vrednot s tem, da bi jih vstavil v omenjeno mesto ali pa bi kot rezultat spremembe človekovih vrednot opazili kakšno fiziološko spremembo na tem mestu. Do sedaj še ni nobenega dokaza, da bi postal pacient boljši znanstvenik, ker naj bi bile njegove sodbe osvobojene vrednostnih primesi, ko so mu omrtvičili ali izvedli lobotomijo tega predela možganov. A vseeno nam govorijo, da se morajo vrednote (če sploh obstajajo) nahajati tukaj, kajti kje drugje bi lahko bile. Oseba, ki pozna zgodovino znanosti, bo v tem prepoznala vnetje in flogiston, dve znanstveni entiteti, do katerih so prišli z dedukcijo in ki jih niso mogli nikoli pokazati pod mikroskopom ali kako drugače. Ko smo z neko stvarjo seznanjeni že nekaj let, a jo do takrat ni še nihče našel, je to znak, da so bili zaključki narejeni iz napačnih premis; da mora imeti teoretično telo, iz katerega so bili izpeljani zaključki, napako v samem temelju. To je pravi vzrok, da so se empiristi v preteklosti izogibali vrednot – ne zato, ker ne moremo imeti izkušnje vrednot, ampak zato, ker jih že poizkušamo umestiti v to absurdno mesto v možganih, se pojavi potapljajoč občutek, ki nam pravi, da smo se nekje na začetku naše poti zmotili. Odtod naša želja, da bi čimprej pozabili celotno zadevo in se posvetili stvarem, ki imajo prihodnost.

Problem opisa vrednot v okviru substance se nam kaže kot problem majhnega zabojnika, v katerega poizkušamo spraviti večji zabojnik. Vrednota ni podvrsta substance. Substanca je podvrsta vrednote. Če obrnemo proces vsebovanja in definiramo substanca v okviru vrednote, misterij izgine: Substanca je »statični vzorec anorganskih vrednot«. Problem se tako razreši. Svet objektov in svet vrednot se združita.

---

---

Faidros opisuje nezmožnost tradicionalne metafizike subjekta-objekta, da bi razjasnila vrednote kot kljunača (*Platypusa*). Zgodnji zoologi so opredelili sesalce kot tiste, ki dojijo svoje mladiče in plazilce kot tiste, ki valijo jajca. Nato so v Avstraliji odkrili kljunča, ki je legel jajca kakor stoodstotni plazilec in doжил mladiče, ko so se izlegli, kot stoodstotni sesalec.

Odkritje je bila prava senzacija. Kakšna uganka! Kakšen misterij! Kakšna lepota narave. Ko so ob koncu 18. stoletja prišli prvi primerki te vrste iz Avstralije v Anglijo, so menili, da gre za ponarejeno žival, ki so jo sestavili skupaj iz delov različnih živali. Celo danes še vedno lahko najdemo članke, v katerih se sprašujejo: »Zakaj v naravi obstaja takšen paradoks?« Odgovor se glasi: saj ne obstaja. Kljunač ne počne prav nič paradoksalnega. Prav nobenih problemov nima. Kljunči ležejo jajca in dojijo mladiče že stotisočletje preden so prišli na svet zoologi, ki so jih obsodili, da so nelegalna vrsta. Resnična uganka, resnični misterij je, kako lahko zrel, objektivni znanstveni opazovalec prenaša svojo neumnost na ubogega, nedolžnega kljunača.

Zoologi so zato, da bi prikrili svoj problem, naredili nekakšen obliž. Ustvarili so novi red, najnižjo vrsto sesalcev, ki vsebuje tudi kljunače, kljunatega ježka in to je vse. To je kakor pojem, ki ga sestavljata dva človeka.

**283**

S stališča metafizike subjekta-objekta je Kvaliteta v isti situaciji kakor kljunač. Ker Kvalitete ne morejo nikamor uvrstiti, trdijo, da je z njo nekaj narobe. In Kvaliteta ni edini »kljunač«, ki obstaja. Metafiziko subjekta-objekta označujejo cela krdela kljunačev. Problem svobodne volje nasproti determinizmu, odnos med telesom in duhom, diskontinuiteta delcev na subatomske nivoju, očitna nesmiselnost vesolja in življenja so vse kljunač pošasti, ki jih je ustvarila metafizika subjekta-objekta. In glede na to, da so to centralne točke metafizike subjekta-objekta, bi lahko zahodno filozofijo definirali skoraj kot »anatomijo kljunača«. Toda ta bitja, za katera se zdi, da so stalni prebivalci filozofske pokrajine, skrivnostno izginejo, ko uporabimo našo dobro metafiziko Kvalitete.

Svet prihaja do nas kot neskončni niz delčkov sestavljanke, za katere bi radi verjeli, da se nekako skladajo med seboj, za katere pa ugotavljamo, da se

---

---

nikoli ne. Vedno obstajajo delčki kot kljunač, ki se ne skladajo s celoto in ki jih lahko ignoriramo, podamo z neumno razlago ali pa lahko celotno sestavljanko razdremo in jo poizkušamo sestaviti tako, da bo vanjo vključenih več delčkov. Ko se lotimo razdiranja bolne in neprimerne strukture univerzuma, ki jo podaja metafizika subjekta-objekta in jo ponovno sestavimo z metafiziko vrednot v njenem središču, se najrazličnejše vrste osirotelih delčkov sestavljanke vanjo tako čudovito vklopijo, kakor še nikoli poprej.

...

Metafizika Kvalitete se spopada še z enim skoraj tako velikim kljunačem kakor »vrednota«: kljunačem »znanstvena realnost«. To je zelo velika pošast, ki že zelo dolgo moti zelo veliko ljudi. Že pred dobrim stoletjem jo je identificiral matematik in astronom Henri Poincaré z vprašanjem: »Zakaj je za znanost sprejemljiva tista realnost, za katero se predpostavlja, da jo ne more razumeti noben otrok?«

**284** Ali naj bo realnost nekaj, kar lahko razume le peščica najboljših fizikov na svetu? Pričakovali bi, da bi jo razumela vsaj večina ljudi. Ali naj bo realnost nekaj, kar lahko izrazimo le v simbolih, ki zahtevajo višješolsko matematiko? Ali naj bo nekaj, kar se spreminja, medtem ko se oblikujejo nove znanstvene teorije iz leta v leto? Ali naj bo nekaj, o čemer se različne šole fizikov prepirajo leta in leta, ne da bi prišli do kakršnih koli rešitev? Če je temu tako, kako lahko potem človeka zapremo v norišnico do konca življenja, ne da bi zadevo obravnavali na sodišču s porotniki in razobešeno parolo, na kateri bi pisalo »neuspešen v poskusu, da bi razumel realnost«? Ali se vam ne zdi, da bi morali po tem kriteriju najboljše fizike na svetu zapreti v norišnico do konca njihovega življenja? Kdo je tukaj nor in kdo je normalen?

V metafiziki Kvalitete, ki ima v svojem središču vrednoto, pa ta »znanstvena realnost« izgine. Realnost, ki je vrednota, razume vsak otrok. To je univerzalna začetna točka izkušnje, s katero se vsakdo neprestano sooča. Znotraj metafizike Kvalitete je znanost vrsta statičnih intelektualnih vzorcev, ki opisujejo to realnost, a vendar vzorci niso realnost, ki jo opisujejo.

---

---

Tretji veliki kljunač, s katerim se spopada metafizika Kvalitete, je kljunač »vzročnost«. Že stoletja se govori, da nimamo nobenega empiričnega dokaza za obstoj vzročnosti. Nikoli je ne vidimo, se je ne dotaknemo, slišimo ali čutimo. Na noben način je ne moremo izkusiti. To ni majhen filozofski ali znanstveni kljunač. To je dejavnik, ki resnično ovira predstavo. Količina papirja, ki so ga porabili v disertacijah na to metafizično temo, mora danes ustrezati količini enega gozda.

V metafiziki Kvalitete je »vzročnost« metafizični pojem, ki ga lahko nadomestimo z »vrednoto«. Če rečemo, da je »A vzrok B-ja«, pomeni isto kot »Magnet povzroči privlak železnih ostružkov, ki gredo proti njemu,« lahko rečemo: »Železni ostružki cenijo gibanje proti magnetu.« Povedano v znanstvenem jeziku, nobena od izjav ni bolj pravilna. Lahko se sliši malce čudno, vendar pa to ni zadeva znanosti, ampak jezikoslovja. Jezik, ki ga uporabljamo za opis podatkov, je spremenjen, a sami znanstveni podatki niso spremenjeni. To velja tudi za vsa ostala znanstvena opažanja, ki se jih je Faidros lahko spomnil. »A je predpogoj vrednote B« lahko vedno nadomestiš z »A je vzrok B-ja«, ne da bi s tem spremenili kakršnokoli znanstveno dejstvo. Pojem »vzročnosti« lahko iz znanstvenega opisa veselja popolnoma izločimo, ne da bi pri tem kakorkoli utrpeli nepravilnosti ali nepopolnost.

**285**

Edina razlika med vzročnostjo in vrednoto je, da vzročnost implicira absolutno gotovost, medtem ko »vrednota« implicira preferenco za nekaj. V tradicionalni znanosti naj bi pojmi, ki se nanašajo na svet, nosili absolutno gotovost, »vzročnost« pa naj bi bila najbolj primerna beseda za to. A v moderni kvantni fiziki se vse to spremeni. Delci »raje« delajo to, kar delajo. Posamezni delec ni absolutno zavezan k določenemu obnašanju. To, kar se na prvi pogled zdi, da je absolutni vzrok, je le zelo konsistenten vzorec preferenc. Ko iz jezika torej izločiš »vzrok« in ga nadomestiš z »vrednoto«, ne nadomestiš le empirično nesmiselnega pojma s smiselnim, ampak uporabiš tudi pojem, ki bolj ustreza dejanskim opažanjem.

...

---

---

Naslednji kljunač, ki mora prav tako pasti, je »substanca«. »Substanca« je tako kot »vzročnost« izpeljan koncept in ne nekaj, kar lahko neposredno izkusimo. Nihče še ni in nikoli ne bo videl substance. Vse, kar ljudje vidijo, so dejstva. Domnevamo, da je tisto, kar združuje podatke v konsistentne vzorce, njihov obstoj v substanci. A če se vprašamo, kaj je ta substanca po sebi, se zalotimo, da ne mislimo prav o ničemer, kakor je na to opozoril že John Locke v sedemnajstem stoletju. Podatki kvantne fizike kažejo, da tisto, kar imenujemo »subatomske delci«, ne morejo na noben način ustrezati definiciji substance. Delci se pojavijo in nato izginejo, pojavijo se in nato izginejo v majhnih »zgoščinah«, ki jih imenujemo »kvanti«. Te zgoščine ne posedujejo kontinuitete v času, kot je glavna značilnost substance. Glede na to, da kvantne zgoščine niso substanca in glede na to, da v znanosti prevladuje domneva, da subatomske delci sestavljajo vse, kar je, potem sledi, da ni nikjer substance in je nikoli ni bilo. Celoten koncept substance je velika metafizična iluzija. V svoji prvi knjigi je Faidros kritiziral sleparskega Aristotela, ki je izumitelj tega pojma.

**286** Toda če ni substance, zakaj ni vse kaotično? Zakaj se naše izkušnje obnašajo, kakor da so del nečesa, da so v nečem? Če primemo kozarec vode, zakaj se delci tega kozarca ne razletijo v različne smeri? Kaj je potem tisto, kar ni substanca in drži skupaj vse te delce? To je pravzaprav vprašanje, iz katerega je sploh nastal koncept substance.

Odgovor, ki ga ponuja metafizika Kvalitete, je podoben odgovoru na problem »vzročnosti«. Izloči besedo »substanca«, kjerkoli se pojavi in jo nadomesti z izrazom »statični anorganski vzorec vrednote«. Ponovno je razlika zgolj jezikovna. V laboratoriju se prav nič ne pozna, katero besedo uporabimo. Nobena številčnica ne bo spremenila zapis podatkov. Podatke, ki jih dobimo z opazovanjem v laboratoriju, so natanko enaki.

Največja vrednost te zamenjave »vzročnosti« in »substance« z »vrednoto« je integracija fizikalne znanosti z ostalimi področji izkušenj, ki so bile zunaj okvira standardne znanstvene misli. Faidros je videl, da »vrednota«, ki vodi subatomske delce, ni identična z »vrednoto«, ki jo ljudje pripisujejo umetniški sliki, vendar pa sta med seboj v sorodu. Odnos med njima lahko

---



---

določimo z veliko natančnostjo. Ko se enkrat dokopljemo do te definicije, lahko pride do velike združitve humanističnih in znanstvenih ved, ki bo povzročila uničenje stotih, ne, tisočih kljunačev.

Vesel je bil, ko je opazil, da sledi uničenju enega izmed prvih kljunačev, ki je bil pravzaprav vzrok vsemu temu – teorija antropologije. Če je znanost študija o ousii in njihovih medsebojnih odnosih, potem je področje kulturne antropologije znanstveni absurd. S stališča substance ne obstaja nič takega, kot je kultura. Kultura nima nobene mase. Dosedaj ni bil izumljen še noben znanstveni inštrument, ki bi lahko ločil kulturo od nekulture.

Toda če je znanost študija o statičnih vzorcih vrednot, potem postane kulturna antropologija najvišja znanstvena disciplina. Kulturo lahko definiramo kot sistem družbenih vzorcev vrednot. Ali kakor je rekel načrtovalec Projekta vrednot, antropolog Kluckhohn: »Vzorci vrednot so bistvo antropoloških študij.«

Kluckhohnova največja napaka je bil njegov namen, da bi definiral vrednoto. Domneval je, da mu bo subjektivni-objektivni pogled sveta dopustil takšno definicijo. Toda tisto, kar je uničilo njegov primer, ni bila netočnost njegovih opažanj, ampak metafizična orientiranost antropologije na substanco, ki jo ni mogel ločiti od svojih opažanj. Takoj ko se izvrši ta ločitev med antropologijo in substanco, je antropologija zunaj živega peska metafizike ter tako končno stoji na trdnih tleh.

Faidros je vedno znova ugotavljal, da nudi zemljevid, ki ima za svoje središče metafiziko Kvalitete, vseobsegajočo jasnost tam, kjer je bila prej le megla. Za umetnost, ki se primarno ukvarja z vrednotami, je bilo to pričakovati. Presenečenje pa je sledilo na področjih, za katera predpostavljamo, da imajo kaj malo opravka z vrednotami. Matematika, fizika, biologija, zgodovina, pravo – vse te imajo vrednote vgrajene v svoj temelj, kar se je pokazalo z natančnim pregledom, ki je razodel različne presenetljive stvari.

Potem ko enkrat ujamemo tatu, se razreši cela vrsta zločinov.

---

V katerikoli hierarhiji metafizične klasifikacije je najbolj pomembna prva delitev, saj je le-ta podlaga za celotno nadaljnje razvrščanje. Če je prva delitev slaba, nimamo nobene možnosti, da bi lahko na njej kdajkoli zgradili zares dober klasifikacijski sistem.

V svoji prvi knjigi je hotel Faidros Kvaliteto obvarovati pred metafiziko tako, da je ni definirali in da jo je postavil zunaj dialektične šahovnice. Metafizika lahko operira le z definiranimi pojmi in vse, kar ni definirano, je zunaj metafizike. Če pa je ne moreš definirati, o njej tudi ne moreš razpravljati. A Faidros je pokazal, da moramo kljub nezmožnosti, da bi definirali Kvaliteto, vseeno priznati njen obstoj, saj svet, ki mu odvzamemo vrednote drugače postane nerazpoznaven.

Kmalu je tudi spoznal, da se slej ko prej ne bo smel pritoževati nad tem, kako slaba je metafizika subjekta-objekta, in za spremembo povedati kaj bolj pozitivnega. Slej ko prej bo moral pokazati boljši način delitve Kvalitete, kakor pa je metafizična delitev na subjekte in objekte. Če tega ne bo storil, se bo moral popolnoma umakniti iz metafizike. Obsojati metafiziko nekoga drugega je čisto v redu, a vendar je ne moreš nadomestiti z metafiziko, ki je sestavljena iz ene same besede.

Celo s tem, ko je uporabil besedo »Kvaliteta«, je že kršil praznino mistične realnosti. Uporaba pojma »Kvaliteta« nas navaja k vprašanju samim zase, ki nimajo nobenega opravka z mistično realnostjo in na katera Kvaliteta ne odgovori. Celo ime »Kvalitete« je neke vrste definicija, saj nosi v sebi težnjo po zvezi mistične realnosti z že določenim ustaljenim znanjem. Že takoj na začetku je bil v težavah. Ali je mistična realnost kozmosa zares bolj imanentna v višje ocenjenem kosu mesa v mesarji? To je »Kvalitetno« meso, kajne? Ali pa je mesar pojem uporabil nepravilno? Faidros na vse to ni imel odgovora.

... To je bil problem tudi danes zjutraj, ko se je pogovarjal z Rigelom. Faidros ni imel odgovora. Če naj sploh govori o Kvaliteti, potem mora biti

---

pripravljen na to, da odgovori nekemu, kot je Rigel. Metafiziko Kvalitete moraš imeti že izdelano, da bi z njo lahko dosegel učinek kakor z veroukom. Toda Faidros še ni imel verouka o Kvaliteti in je zato danes doživel takšen udarec.

A problem, s katerim se je trenutno spopadal, sploh ni bil v tem, ali naj bo ali ne metafizika Kvalitete. Metafizika Kvalitete že obstaja. Pravzaprav predstavlja metafizika subjekta-objekta metafiziko, s katero smo izvršili prvo delitev Kvalitete – prvi razrez celovite izkušnje – na subjekte in objekte. Potem ko smo enkrat napravili ta rez, naj bi vse človeške izkušnje pripadle eni izmed teh dveh škatel. A problem je, da to ni res. Opazil je, da obstaja še ena škatla, ki je nad obema omenjenima škatlama – Kvaliteta sama. In potem ko je to opazil, je prav tako uvidel, da obstaja mnogo načinov, kako lahko delimo Kvaliteto. Subjekti in objekti so le eden izmed načinov delitve.

Sedaj pa se je vsiljevalo vprašanje, kateri izmed načinov je boljši?

Različni metafizični načini, da bi raz-delili realnost, se skozi stoletja kažejo kot težnje po stvaritvi strukture, ki je podobna knjigi o različnih »otvoritvah« šahovske igre. Če rečemo, da je svet »eno«, potem nas lahko nekdo vpraša: »Zakaj ga vidimo več kot eno?« Če odgovorimo, da je temu vzrok napačna percepcija, lahko vpraša: »Kako lahko veš, katera percepcija je pravilna in katera ne?« Nato mu moreš odgovoriti: »Zato ker ... in tako najprej.«

Poskus, da bi ustvarili popolno metafiziko, je kakor poskus, da bi ustvarili popolno šahovsko strategijo, ki nam bo vsakič prinesla zmago. A to je nemogoče. To je zunaj človeških zmogljivosti. Ne glede na to, kakšno stališče zavzameš do metafizičnega vprašanja, bo v tej neskončni intelektualni šahovski igri nekdo vedno začel postavljati vprašanja, ki bodo vodila k novim vprašanjem.

Igra naj bi se ustavila, ko se strinjamo, da je bila določena poteza nelogična. To je podobno šah-matu. A vendar se konflikti različnih stališč odvijajo že

---

---

stoletja, ne da bi se dogovorili za kakršenkoli šah-mat. Faidros je potrošil ogromno časa na izpeljavah, za katere se je kasneje izkazalo, da so uživi začetki. Še posebej veliko časa je porabil za to, da bi ugotovil začetek razcepa med klasičnim in romantičnim vidikom vesolja, ki ga je poudarjal v svoji prvi knjigi. Namen omenjene knjige je bil prikazati, kako ju Kvaliteta lahko združi. Toda dejstvo, da je Kvaliteta predstavljala najboljši način njune združitve, še ni pomenilo, da je bilo resnično tudi obratno – da je bila ta delitev na romantično in klasično najboljša delitev Kvalitete. Pravzaprav ni bila. Indijanski mysticizem npr. je ključnač tako v svetu, ki je razdeljen na klasične in romantične vzorce, kakor v svetu, razdeljenem na subjekte in objekte. Ko se ameriški Indijanec odloči za izolacijo in post zato, da bi prišel do uvida, uvid, ki ga išče, ne pomeni romantičnega razumevanja čutne lepote sveta. Prav tako pa ni uvid, ki bi ga lahko povezovali z intelektualno formo sveta. Gre za nekaj povsem drugega. Glede na to, da se je lotil celotne metafizike z namenom, da bi razložil mysticizem Indijancev, se je Faidros odločil to romantično-klasično delitev Kvalitete opustiti kot njeno prvo delitev. Do delitve, za katero se je odločil, pravzaprav ni prišel namerno. 290

Je, kot da bi ga sama izbrala. V knjigi Vzorci kulture avtorice Ruth Benedict, ki je ni bral z nobenim posebnim namenom, je naletel na dokaj obrobno anekdoto, ki ga je ustavila in z njim ostala nekaj tednov. Nikakor je ni mogel pozabiti.

Anekdota je govorila o zgodovinskem dogodku, ki je zadeval moralni konflikt. Šlo je za Indijanca iz plemena Pueblo, ki je živel v 19. stoletju v Zuniju, Nova Mehika. Kakor koan (ki je prvotno pomenil tudi »zgodovinski dogodek«) nam zgodba ni ponujala nobenega pravega odgovora, ampak nam je namesto tega odpirala možnost različnih pomenov, ki so Faidrosa vlekli vedno globlje in globlje v opisano moralno situacijo.

Benedictova je zapisala: »Veliko etnologov ... je doživelo, da ljudi, ki so bili z zaničevanjem izločeni iz družbe, pripadniki druge kulture niso izločili ...«

Dilemo, pred katero jih je postavljaj takšen posameznik, so največkrat rešili z nasiljem nad njegovimi naravnimi impulzi in sprejetjem vloge, ki jo je

---

---

družba priznavala. V primeru, da je šlo za osebo, ki je potrebovala družbeno priznanje, je bila to zanjo edina možna pot.

Povedala je, da gre za zgodbo o enem najbolj nenavadnih posameznikov iz Zunija.

»V družbi, kjer je vladalo odkrito nezaupanje do kakršnekoli oblasti, je imel prirojeni osebni magnetizem, ki ga je v vsaki skupini ločil od drugih. Za družbo, v kateri sta prevladovala zmernost in nenaprežanje, se je včasih odzival nasilno in burno. Za družbo, ki je častila plehko osebnost, ki »veliko govori« – tj., ki prijetno klepeta – je bil posmehljiv in nadut. Prebivalci Zunija so se na takšne osebnosti odzivali tako, da so jih označili za čarovnike. O njem so rekli, da je od zunaj strmel skozi okno in da je to gotovi znak njegovega čarovništva. Kakorkoli že, nekega dne se je napil in se hvalil, da ga ne morejo ubiti. Ljudje so ga odpeljali pred duhovnike, ki so ga za palce na rokah obesili na podstrešne tramove. Tam naj bi visel toliko časa, dokler ne prizna svojega čarovništva. To je bil običajni postopek v primeru čarovništva. Vendar pa je indijanec uspel poslati pismonošo k vladnim četam. Ko so slednji prišli, so njegova ramena že kazala znake smrtne utrujenosti. Predstavnik zakona ni mogel nič drugega, kakor da je zaprl vojne duhovnike, ki so bili krivi za zločin. Med njimi je bil eden od najbolj spoštovanih in pomembnih duhovnikov v nedavni zgodovini Zunijev. Ko se je vrnil iz ujetništva in prestane državne kazni, se ni nikoli več potegoval za mesto duhovnika. Zdelo se mu je, da je njegova moč uničena. To maščevanje je verjetno edinstveno v zgodovini Zunijev. Seveda je maščevanje predstavljalo izziv duhovščini, proti kateri se je odkrito postavil sam čarovnik. Nadaljnih štirideset let njegovega življenja pa ni bilo takšnih, kakršnih bi si z lahkoto zamišljali. Čarovnik zato, ker je bil obsojen, ni bil izločen iz članstva duhovne skupine, nasprotno, pot k priznanju v skupini je tičala ravno v takšni dejavnosti. Imel je neverjetni spomin in lep muzikaličen glas. Naučil se je mnogo fantastičnih mitoloških zgodb, ezoteričnih ritualov in kultnih pesmi. Preden je umrl, so po njegovem pripovedovanju zapisali na stotine strani mitoloških zgodb in zbirko ritualnih pesmi, za katere je menil, da so mnogo bolj razširjene. Pri obredih je veljal za nepogrešivega in pred smrtjo je postal guverner mesta Zunija. Naravna nagnjenja njegove oseb-

---

nosti so ga postavila v nepopravljiv konflikt z družbo, svojo dilemo pa je razrešil tako, da je nedolžni dogodek obrnil v svojo korist. Prav lahko bi sklepali, da ni bil preveč srečen človek. Kot guverner mesta Zunija, na visokem položaju v svoji kulturni skupini in zaznamovan človek v svoji skupnosti, je bil obseden s smrtjo. V povprečno zadovoljni populaciji je bil razočaran mož.

Z lahkoto si predstavljamo življenje, ki bi ga lahko živel med ravninskimi Indijanci, kjer si je vsaka institucija prizadevala za značilnosti, ki so bile del njegove osebnosti. V karieri, ki bi jo naredil, bi častili avtoriteto njegove osebnosti, divjost in ošabnost. Nesrečnost, ki je bila neločljiv del njegovega temperamenta kot guvernerja Zunija in uspešnega svečenika, ne bi imela mesta v karieri vojaškega poveljarja Čejenov; ne način uporabljanja njegovih sposobnosti, ampak standardi kulture so bili tisti, ki mu niso dovoljevali, da bi lahko izrazil svoje naravne darove.«

**292**

Ko je Faidros prvič prebral ta odlomek, se je v njem pojavil nekakšen srhljiv občutek – občutek, ki bi ga imel, če bi šel mimo čudnega ogledala in v njem nenadoma zagledal nekoga, za katerega bi pričakoval, da ga ne bo nikoli videl. Ta občutek je bil isti kot pri srečanju s pejotlom. Ta Zuni Indijanec ni bil prav nič drugačen od drugih.

To, kar se je dogajalo tukaj, ni osamljen plemenski dogodek. To dogajanje ima univerzalen pomen. To je vsak človek. Ni živega človeka, ki ne bi bil tako ali drugače v podobni situaciji, v kateri se je znašel »čarovnik«. Gre le za to, da so bile okoliščine, v katerih se je znašel Indijanec, tako eksotične in ekstremne, da smo to lahko šele sedaj ugledali, odprto in po sebi.

Gre za zgodbo o borbi med dobrim in zlim, vendar pa se koan, ki ga je zgodba sprožila, glasi: »Kdo je kdo?« Ali je bila ta oseba zares dobra ali pa je bila morda tudi zla?

Ob prvem branju bi se nam lahko Indijanec zdel pravi primer dobrote: osamljen, etičen posameznik, ki ga obkrožajo zlobni preganjalci. Toda to je preveč enostransko. Okoliščine zgodbe so temu nasprotovale. Eden izmed

---

---

negovih mučiteljev je bil najbolj pomemben in spoštovan v nedavni zgodovini mesta Zuni. Če je bil njegov mučitelj zloben, zakaj so ga torej spoštovali? Ali je bila zlobna celotna kultura Zunija?

To bi bilo smešno. Ta zgodba je skrivala mnogo več.

Faidros je videl, da je vprašanje izničila konotacija »čarovnik/ca«. Beseda je že sama po sebi namigovala na upor proti duhovnikom, saj je očitno, da je nekdo, ki drugega označi za čarovnika, njegov fanatičen preganjalec. Toda ali so resnično mislili, da je čarovnik/ca? Glede na legendo je čarovnica druidska duhovnica, ki je bila spremenjena v staro žensko: ta nosi črn špičast klobuk in jaha metlo ob polni luni. Ali je bilo to, kar so imeli v mislih, ko so ga imenovali čarovnik?

Ko je v mislih obnavljal ta dogodek – koan, je Faidros prišel do zaključka, da Benedictina interpretacija ni bila pravična do dogodka. Iskala je zgodbe, s katerimi bi podprla svojo tezo, da različne kulture poudarjajo različne značajske lastnosti. To je bilo seveda pomembno in nedvomno pravilno. Vendar pa je bil ta mož več kot le neprilagojen. Šlo je za veliko bolj globoko zadevo.

»Neprilagojenost« je ena izmed tistih besed, za katere se misli, da nekaj povejo, a v resnici ne. »Neprilagojenost« pove le to, da nekaj ostaja nerazloženo. Če je bil neprilagojen, zakaj ni odšel? Kaj mu je prepričevalo, da je ostal. Prav gotovo ni šlo za boječnost. In zakaj so se meščani Zunija premislili in iz čarovnika naredili guvernerja? Benedictova je rekla, da je izkoristil priložnost za to, da bi zadovoljil svojo potrebo po družbenem priznanju. Verjetno je temu tako, vendar pa ne glede na to ali je bil prebivalec Zunija ali ne, zgolj dobro petje in želja po družbenem priznanju nista mogla biti dovolj močni, da bi spremenili neprilagojenega v guvernerja – zato so potrebne močnejše družbene sile.

Kako je to naredil? Kje se je skrivala njegova »moč«? Ali je bilo kaj posebnega v razmišljanju Pueblo Indijancev, da bi po tisoč letih neprekinjene kulture pustili pijanca in bolščitelja oken, da jo tako dobro odnese?

---

---

Faidros se ni strinjal s tem. Zanj bi bilo boljše ime šaman, brujo ali čarodej – španski pojem, ki je posebno razširjen na tem področju in označuje precej drugačen tip osebe. Brujo ni pol mitična, pol komična figura, ki jaha metlo, ampak realna oseba, ki se sklicuje na religiozno moč, ki deluje izven in včasih proti domačim cerkvenim avtoritetam.

Tu ni šlo za primer duhovnikov, ki so preganjali nedolženega človeka. Šlo je za veliko globlji konflikt med duhovščino in šamani. Odlomek, ki ga je napisal antropolg E. A. Hoebel, je potrdil njegovo idejo:

»Čeprav je v mnogih primitivnih kulturah sprejeta razlika med šamani in duhovniki, pa v višje razvitih kulturah, kjer so kulti postali močno organizirane cerkve, duhovščina bije odprto vojno proti šamanom ... Duhovniki delujejo v rigorozno strukturirani hierarhiji, ki temelji na trdnih določenih tradicije. Njihova moč prihaja in se prenaša skozi organizacijo. Le-ti tvorijo religijsko birokracijo.

**294** Šamani so, na drugi strani, skrajni individualci. Vsak je sam svoj, neobvladljiv z birokratsko kontrolo, zato je šaman vedno pretnja, da bo porušil red cerkve. V očeh duhovnikov so tisti, ki se pretvarajajo. Devica Orleanska je bila šamanka, saj je imela neposreden stik z božanskimi angeli. Vztrajno se je upirala, da bi sprejela svojo zablodo in nalog za njeno mučenje so izdali predstavniki cerkve. Borba med duhovniki in šamani je lahko borba na smrt.«

Tedne in tedne se je vračal k temu problemu, dokler ni uvidel, da leži ključ v duhovnikovi izjavi, da »je njegova moč uničena«. Takrat se je zgodilo nekaj zelo pomembnega. Potem ko je odslužil svojo kazen, je duhovnik odklonil, da bi se vrnil k duhovniški službi. Zgodilo se je nekaj neznankega. Faidros je zaključil, da se je v duhu Zunijev odvijala izredna bitka. Duhovniki so sebe razglasili za dobre in bruje za zle. Bruji so sebe proglasili za dobre in duhovnike za zle. Karte so se razkrile in izkazalo se je, da so bruji zmagovalci.

Faidros je posumil, da je Benedictova vse to spregledala zato, ker je bila naučena v znanstveno objektivnost svojega učitelja Boasa. Prizadevala si je

---



---

za prikaz samo tistih aspektov kulture Zunijev, ki so bili neodvisni od belega opazovalca.

To razloži tudi vzrok analize bruja, le na podlagi odnosov znotraj njegove kulture, čeravno je sama omenila, da je imel zelo veliko stikov z belci. Pravzaprav pa je Indijanec prosil za pomoč belca, ki ga je rešil. Po vsej verjetnosti so bili antropologi belci, ki so zapisali vse njegove pesmi in zgodbe. Zaradi njih je zaslovel s svojimi knjigami, do katerih njegovi so-meščani niso mogli ostati ravnodušni.

Faidros je prišel do zaključka, da je moral biti to pravi vzrok, zakaj so ljudje Zunija povzdignili bruja v guvernerja. Brujo je pokazal, da lahko uspešno sodeluje s plemenom, ki bi jih lahko vsak trenutek uničilo. Zgolj lep muzikaličen glas ga ni postavil za guvernerja. Imel je pravo politično žilico.

Včasih lahko bolje vidiš problematiko lastne kulture, če je v nekem ekso-tičnem kontekstu, kakor v primeru bruja v Zuniju. Ta velika nagrada je bila posledica študija antropologije. Medtem ko je o tem še in še premišljeval, mu je postalo jasno, da gre za dve vrsti dobrega in zlega.

**295**

Vrednote, ki so veljale v okviru plemena in so vodile do obsodbe ter kaz-novanja bruja, so bile ena vrsta dobrega, ki mu je Faidros nadal ime »sta-tično dobro«. Vsaka kultura ima svoj lastni vzorec statičnega dobrega, ki izhaja iz zakona, tradicije in vrednot, ki so njihov temelj. Vzorec statičnega dobrega definira kulturo in je njena bistvena struktura. V statičnem smislu je bil brujo očitno zlo, ker je nasprotoval zakoniti avtoriteti svojega plemena. Predstavljajte si, da bi vsi to počeli. Celotna kultura Zunijev bi se po tisoč-letni borbi za obstanek spremenila v kaos.

Dodatno k temu obstaja še dinamično dobro, ki je zunaj vsake kulture in ki ne more biti del nobenega sistema, ampak ga moramo vedno znova odkrivati v skladu z razvojem kulture. Dobro in zlo nista v celoti del plemenske tradicije. Če bi bila, ne bi nikoli moglo priti do spremembe v plemenu, vkolikor navada ne more spremeniti navade. Obstajti mora dodatni izvir dobrega in zlega, ki je zunaj plemenskih navad in povzroči spremembo.

---

---

Če bi vprašali bruja, kateremu etičnemu principu je sledil v svojem delovanju, vam tega najverjetnje ne bi znal povedati. Še več, sploh ne bi razumel o čem govorite. Sledil je zgolj nekakšnemu občutku »boljšega«, ki ga ne bi mogel definirati, četudi bi ga hotel. Duhovniki so po vsej verjetnosti mislili, da gre za neke vrste egoista, ki si želi z uničenjem plemenske avtoritete zgraditi lastno priznanje – kar pa je kasneje dokazal, da tega resnično ni hotel. Če bi bil takšen egoist, ne bi nikoli ostal s plemenom in mu pomagal ohranjati njegov obstoj.

Če so bile brujeve vrednote v konfliktu s plemenskimi vrednotami, so bile to le delno, in sicer zato, ker se je naučil nekaterih vrednot svojih sosedov, ki se jih ostali niso. Bil je napovedovalec korenite kulturne spremembe. Očitno je, da bo tisti, ki je prvi, v konfliktu z vsemi ostalimi. Ni se mu bilo potrebno sprementiti, da bi se prilagodil kulturi samo zato, ker se je kultura spreminjala, da bi se prilagodila njemu. In to je bilo tisto, kar mu je dalo videz izjemenega voditelja. Verjetno ni nobenemu narekoval, kaj naj počne, ampak je bil samo to, kar je. Morda ni sam svojega boja nikoli videl drugače kot osebni boj. A ker je bila kultura v obdobju spreminjanja, so mnogi ljudje videli pot, ki jo je ubral brujo kot tisto, ki ima večjo Kvaliteto od starih duhovnikov. Zato so poizkušali postati podobni njemu. V dinamičnem smislu je bil brujo dober, saj je pred vsemi ostalimi člani svojega plemena videl nov izvir dobrega in slabega. Nedvomno je za svojega življenja storil veliko, da bi preprečil napad bele kulture, ki bi imel za ljudi Zunija katastrofalne posledice.

Ne glede na to, kakšne so bile njegove značajske poteze, ki so botrovale, njegovemu uporništvu, pa ta mož zagotovo ni bil nekdo, ki je »neprilagojen«. Bil je eden izmed pripadnikov kulture Pueblo Indijancev. Celo plemo je bilo v stanju evolucije, ki je pred nekaj stotletji nastopila kot posledica izolacije. Danes pa je v stanju sodelovanja z belci in njihovimi zakoni. Brujo se je kazal kot katalizator v družbeni evoluciji omenjene kulture in njegovi osebni konflikti so bili del kulturne rasti plemena.

Če zgodbo o starem Pueblo Indijancu vidimo na ta način, v njej odkrijemo globok pomen in upravičenost dramatičnega poteka dogodkov, ki so se

---

---

zavoljo tega zgodili. Nagrada večmesečnega razmišljanja o tem sta bila dva pojma: Dinamično dobro in statično dobro, ki je postala temeljna delitev njegove nastajajoče metafizike Kvalitete.

Občutek je imel, da ima prav. Ne subjekt in objekt, ampak statično in Dinamično predstavlja temeljno raz-delitev realnosti. Ko je A.N. Whitehead napisal, da »človeštvo vodi naprej megleno dojemenje stvari, ki je preveč obskurno, da bi zanj obstajale besede«, je govoril o Dinamični Kvaliteti. Dinamična Kvaliteta je pred-intelektualni začetek realnosti, izvir vseh stvari, popolnoma preprosta in vedno nova. Sila, ki je motivirala bruja v Zuniju, je bila moralna sila. Le-ta ne vsebuje nobenih vzorcev nagrajevanja in kaznovanja. Edino dobro v njenih očeh je svoboda, edino zlo pa je sama statična kvaliteta – katerikoli vzorec enostransko omejene vrednote, ki poizkuša zajeti in ubiti neutrudno svobodno silo življenja.

Statična kvaliteta, moralna sila duhovnikov, izhaja iz živosti Dinamične Kvalitete. Je stara in kompleksna. Vedno vsebuje element spomina. Dobro pomeni ugoditi že vzpostavljenim vzorcem ustaljenih vrednot in objektom vrednot. Pravičnost in zakon sta identična. Statična moralnost je polna herojev in malopridnežev, ljubezni in sovraštva, rdečkarjev in konzervativnežev. Njihove vrednote se ne spremenijo same od sebe. Njihovi govori so vsako leto isti, razen če se ne spremenijo v skladu z Dinamično Kvalteto. Ne glede na to, da včasih govorijo malo bolj glasno in včasih bolj nežno, je sporočilo vedno isto.

V času naslednjih nekaj mesecev, ko je Faidros razmišljal o statično-Dinamični raz-delitvi, ki je izšla iz moralnega konflikta Zunijev, je začel ta spoznanja prenašati na druga, z njo domnevno nepovezna področja. Statično-Dinamična delitev Kvalitete je negativno opredeljeni estetski kvaliteti vroče peči dala dodatni pomen. Ko oseba, ki sedi na vroči peči odkrije, da se nahaja v situaciji, ki ima nizko-Kvaliteto, je skrajni rob njene izkušnje Dinamičen. Oseba ne razmišlja »Ta peč je vroča« in nato sklene racionalno odločitev, da vstane s peči. »Megleno zavedanje nečesa, kar ne ve, kaj je,« ga Dinamično potisne s peči. Kasneje si ustvari statični vzorec misli, s katero pojasni situacijo.

---

---

Metafizika subjekta-objekta domneva, da je takšne vrste dinamično delovanje brez posredovanja misli, redko in ga ignorira kadarkoli je mogoče. Toda mistično učenje se premika v nasprotni smeri, poizkuša vztrajati ob tem neutrudnem Dinamičnem robu izkušnje, tako pozitivne kot negativne, in celo Dinamičnem robu same misli. Faidros je razmišljal, da bi v primeru dveh študentov, kjer eden študira le subjektivno-objektivno znanost in drugi le meditativni mysticism, drugi študent prej skočil s peči kakor prvi. Namen meditacije ni, da bi sebe ločil od empiričnih izkušenj sveta, ampak ravno nasprotno, da bi se jim približali na način osvoboditve od togih, zmedenih, statičnih, intelektualnih vezi preteklosti.

V metafiziki subjekta in objekta sta morala in umetnost ločena svetova. Morala se ukvarja zgolj s subjektivno kvaliteto in umetnost z objektivno kvaliteto. V metafiziki Kvalitete ta ločitev ne obstaja, saj je to eno in isto. Obe postaneta veliko bolj smiselni, ko popolnoma ukinemo definicije, kaj naj bilo subjektivno in kaj objektivno in namesto tega apliciramo delitev na statično in Dinamično.

**298**

Primer za to je našel na področju glasbe. Rekel je, zamislite si, da hodite po cesti in greste, denimo, mimo avtomobila, iz katerega prihaja pesem, ki je še nikoli niste slišali in je tako čudovita, da vkopani obstanete. Pesem polušate do konca. Še nekaj dni po tem se odlično spomnite, kakšna je bila ulica, na kateri ste naleteli na tisto pesem. Spomnite se, kaj je bilo v izložbi trgovine, pred katero ste stali. Spomnite se kakšne barve so bili avtomobili na ulici, kje so bili oblaki, hiše na drugi strani ceste, vsega se zelo jasno spominjate. Sprašujete se, katero pesem so vrteli in čakate, dokler je ponovno ne slišite. Če je pesem tako dobra, jo boste zagotovo še slišali, saj so jo slišali tudi drugi ljudje, ki so ob njej doživljali iste občutke, in kar ji bo zagotovilo popularnost.

Nekega dne jo ponovno slišite po radiu, ponovno imate iste občutke in ko slišite ime skupine, oddrvite v prodajalno. Komaj čakate, da pridete domov, ko jo boste lahko poslušali. Ko pridete domov, jo zavrtite. Zares je dobra, pomislite. No, cele sobe ne spremeni v nekaj drugega, vendar pa je zares dobra. Še enkrat jo zavrtite. Zares je dobra. Ponovno jo zavrtite. Še vedno je

---

---

dobra, vendar pa niste prepričani, da bi jo radi še enkrat slišali, vendar jo še enkrat zavrtite. V redu je, vendar pa jo zagotovo ne želite še enkrat slišati. Odložite jo.

Naslednji dan jo še enkrat zavrtite. V redu je, vendar pa je nekaj izginilo. Všeč vam je in vedno vam bo všeč, rečete. Še enkrat jo zavrtite. Ja, to je prav gotovo dobra plošča. Spravite jo na polico z ostalimi ploščami in jo včasih zavrtite prijatelju. Mogoče jo čez nekaj mesecev ali let ponovno poslušate, kot nekaj, na kar ste bili nekoč nori.

No, kaj se je zgodilo? Lahko bi rekli, da ste se naveličali pesmi, toda kaj to pomeni? Ali je pesem izgubila svojo kvaliteto? Če je tako, zakaj še vedno trdite, da je dobra pesem? Pesem je ali dobra ali slaba. Če je dobra, zakaj jo nočete še enkrat slišati? Če je slaba, zakaj pravite prijatelju, da je dobra?

Če o teh vprašanjih dovolj dolgo razmišljamo, pridemo do zaključka, da tako v morali kakor v umetnosti obstaja ista vrsta delitve na Dinamično in statično kvaliteto. Prvo dobro, zaradi katerega si hotel kupiti ploščo, je bila Dinamična Kvaliteta. Dinamična Kvaliteta pride kot neke vrste presenečenje. Pesem je za trenutek tako oslabila vaše obstoječe statične vzorce, da je vsepovsod okoli in skozi vas zasijala Dinamična Kvaliteta. Svobodna, brez statičnih vzorcev. Drugo dobro, kot tisto, kar ste hoteli priporočati prijatelju, čeprav ste zanj že izgubili interes, je statična kvaliteta. Tisto, kar ponavadi pričakujemo, je statična kvaliteta.

...

Kmalu za tem je Faidros naletel na še en primer, ki se ni nanašal niti na moralo niti na umetnost, ampak posredno na samo mistično realnost.

Našel ga je v eseju »Faktor Delta« avtorja Walkerja Piercya, v katerem se je avtor spraševal: »Zakaj se človek, ki živi v dobrem okolju, recimo predmestju Short Hills v New Jerseyu, počuti slabo v sredo popoldne? Zakaj se isti človek počuti dobro sredi orkana v zelo slabem okolju, recimo starem hotelu v Key Largo?

---

... Zakaj se moški, ki se pelje z dobrim potniškim vlakom iz Larchmonta v New York, katerega potrebe so zadovoljene, ki ima dober dom, ljubko ženo in družino, dobro službo, ki uživa neprecenljive »kulturne in športne dobrine«, večkrat počuti slabo, ne da bi vedel zakaj?

Zakaj se zgodi, da se takšen moški, ki doživi srčni napad, ki ga na postaji New Rochelle nezavestnega odnesejo iz vlaka in ki se po prebuditvi iz kome znajde v popolnoma neznanem kraju, prvič po dolгих letih ozave samega sebi in se zastrmi v svojo roko z občutkom začudenja in radosti?»

To so kočljiva vprašanja, katerih odgovore nam ponuja Kvaliteta, ki je razdeljena na Dinamično in statično komponento. Dom v predmestju Short Hills v New Jerseyu v sredo popoldne je napolnjen s statičnimi vzorci. Orkan v Key Largu obeta Dinamično odvezo od statičnih vzorcev. Moškemu, ki je doživel srčni napad in ki ga odnesejo iz vlaka na postaji New Rochelle, so se zrahljali vsi statični vzorci, ki jih sedaj ne more najti. V tem trenutku mu je na voljo le Dinamična Kvaliteta. To je vzrok temu, da zre v svojo roko z občutkom začudenja in radosti.

**300**

Faidros je opazil, da ne strmi v svojo roko z občutkom mističnega začudenja in radosti le moški, ki je doživel srčni napad, ampak tudi dojenček. Spomnil se je otroka, o katerem je govoril Poincaire kot o nekemu, ki ne razume realnosti objektivne znanosti, ki pa popolnoma razume realnost kvalitete. Ko realnost kvalitete razdelimo na statično in Dinamično področje, lahko veliko povemo o otrokovem razvoju, ki nam je drugače precej nejasno.

Vsi si predstavljamo, kako si lahko otrok v maternici pridobi zavest o preprostih razlikah med pritiskom in zvokom in kako si ob rojstvu pridobi zavest o bolj kompleksni svetlobi in toploti. Mi vemo, da gre za razlike med pritiskom, zvokom, svetlobo, toploto, itn., vendar pa otrok tega ne ve. Lahko bi jih imenovali stimuli, vendar pa jih otrok ne poimenuje tako. Dojenček jih dojema kot nekaj, česar ne pozna in kar zahteva njegovo pozornost. To posplošeno »nekaj«, Whiteheadovo »nejasno dojetje« je Dinamična Kvaliteta. Ko je dojenček star nekaj mesecev, preučuje svojo roko ali cunjico z istim občutkom začudenja, vznemirljivosti in skrivnostnosti, kakor se mu je to dogajalo ob poprejšnjih primerih bitja srca in glasbe.

---

---

Za dojenčka, ki se ne zmeni za te Dinamične sile Kvalitete, ponavadi predpostavimo, da bo mentalno zaostal. Če pa se na Dinamično Kvaliteto normalno odziva, bo kmalu začel opazovati razlike, zveze med razlikami in ponavljajoče se vzorce razlik. Vendar pa bo moralo preteči nekaj mesecev, preden bo začel zares doumevati neznansko kompleksno zvezo občutkov, meja in želja, imenovanih objekt, da ga bo lahko zares dobil. Ta objekt ne bo neposredna izkušnja, ampak zapleteni vzorec statičnih vrednot, ki so izšle iz neposredne izkušnje.

Potem ko si je dojenček ustvaril zapleteni vzorec vrednotenja, imenovanega objekt, in za katerega je ugotovil, da dobro deluje, hitro razvije sposobnost in hitrost skakanja po dedukcijski verigi, ki se nam zdi, (kakor) da je bila ustvarjena z enim samim skokom. Gre za podobnost z avtomobilsko vožnjo. Na začetku gremo skoz zelo počasen proces učenja iz napak in poskusov, kaj povzroča kaj. Toda v zelo kratkem času nam gre prestavljanje tako gladko, da o tem nič več ne razmišljamo. Enako je z objekti. Človek uporablja kompleksne vzorce na isti način kakor vozimo avto – ne da bi o njih posebej razmišljali. Deduktivnega procesa se zavemo le v primeru, ko so prestave v okvari ali se »objekt« izkaže za iluzijo. To je tudi vzrok, da razmišljamo o primarnosti subjektov in objektov. Ne spomnimo se obdobja, ko so bili nekaj drugega.

**301**

Na ta način postanejo statični vzorci vrednot kozmos med seboj različnih stvari. Osnovne statične razlike med »prej« in »potem«, »podobno« in »nepodobno« se razrasejo v ogromne kompleksne vzorce vedenja, ki se iz generacije v generacijo prenašajo kot miti, kot kultura, v kateri živimo.

To je tudi vzrok, si je mislil Faidros, zakaj otroci hitreje opazijo dinamično Kvaliteto kot starejši ljudje, zakaj so začetniki ponavadi hitrejši od strokovnjakov, zakaj so primitivni ljudje včasih hitrejši, kakor tisti iz »razvitih« kultur. Ameriški Indijanci so izjemno usposobljeni za vztrajanje ob večno spremenljivem središču stvari. To je pravi vzrok temu, da delujejo in govorijo brez odvečnih besed, kajti vse drugo razbija njihovo mistično enotnost. To govorjenje, gibanje in delovanje v skladu z Velikim Duhom, in skoraj z ničimer drugim, predstavlja starodavno središče njihovega življenja.

---

---

Belci za njihov pojem manito večkrat uporabljajo besedo »Bog«, ker mislijo, da morajo biti vse religije teistične. Prav tako pa ga uporabljajo tudi sami indijanci, ki se ne ozirajo na pomembnost jezikovnih razlik. A kakor je opazil David Mandelbaum v svoji knjigi »The Plains Cree«, ima pojem manito, ki se je primarno nanašal na Najvišje bitje, tudi mnogo drugih pomenov. Povezovali so ga s sposobnostjo, bogastvom, srečo, blagoslovom in vsemogočimi nenavadnimi dogodki. Označeval je vsak fenomen, ki je presegel vsakdanjo izkušnjo.«

Z drugimi besedami »Dinamična Kvaliteta«.

Potem ko je Faidros prepoznal Dinamično in statično Kvaliteto kot temeljno delitev sveta, je začutil, da je dosegel neke vrste cilj. Prva delitev metafizike Kvalitete ni prej nikoli pokrivala celotnega spektra izkušenj, od primitivnega mysticizma do kvantne mehanike. Čimbolj metodično in natančno zapolniti vrzeli pa je bilo delo, ki se ga je moral Faidros sedaj lotiti.

**302** Faidrosova radikalnost je v preteklosti povzročila, da je razmišljal le o Dinamični Kvaliteti, medtem ko je statične vzorce kvalitete zanemarjal. Do tega trenutka je vedno mislil, da so statični vzorci mrtvi in da nimajo ljubezni. Ne vsebujejo nobene obljube prihodnosti. Kloniti pred njimi je kakor kloniti pred smrtjo – tisto, kar se ne more spremeniti, ne more živeti. Toda sedaj je uvidel, da je njegova radikalnost oslabila njegov lasten primer. Življenje ne more stati le na Dinamični Kvaliteti. Vztrajati zgolj na Dinamični kvaliteti, ločeno od vsakega statičnega vzorca, je kakor vztrajati v kaosu. Ugotovil je, da se lahko o Dinamični Kvaliteti veliko več nauči, če preučuje tisto, kar Dinamična Kvaliteta ni, kakor pa da bi poizkušal postaviti uspešno definicijo, kaj je.

Statični vzorci kvalitete so mrtvi, če so sami sebi namen, če zahtevajo slepo pokornost in zatirajo Dinamično spremembo. Kljub vsemu pa statični vzorci omogočajo stabilnost, ki zaščiti Dinamični napredek pred degeneracijo. Čeprav Dinamična Kvaliteta, Kvaliteta svobode, ustvarja svet, v katerem živimo, statični vzorci kvalitete, kvaliteta reda, svet ohranjajo. Tako statična kot Dinamična Kvaliteta ne moreta obstajati druga brez druge.

---



---

Če koncept apliciramo na primer, kot smo ga lahko videli v primeru bruja in duhovnikov, lahko ugledamo celotno situacijo. Ne glede na to, da sta si bila Dinamični brujo in statični duhovnik, ki je bruja mučil, smrtonosna sovražnika, eden brez drugega ne bi mogla obstajati. Oba tipa ljudi morata obstajati. Če bi se večina Zunijev opijanjala in strmela v okna, se starodavni način življenja ne bi mogel nikoli ohraniti. A tudi brez divjega, neukrotljivega izobčenca, kakor je brujo, ki se je pripravljen oprijeti katerekoli nove ideje in jo prenesti v skupnost, bi bili Zunijski premalo fleksibilni, da bi preživel. Da bi se evolucija življenja odvijala naprej, mora med tema dvema silama obstajati napetost.

Faidros je bil misli, da se je lepota starega Indijanca Pueblo skrivala ravno v njegovem razumevanju tega. Ni ga zanimalo zgolj to, kako bi porušil običajni red stvari, nato pa z nekakšno moralno zmago v žepu odkorakal v sončni zahod. Stari duhovniški način bi se ponovno vrnil, njegovo trpljenje pa bi bilo zaman. Tega ni storil. Preostanek življenja je prebil v skupnosti. Postal je del statičnega vzorca plemena in opazoval, kako njegove reforme postajajo del neprekinjenega kulturnega procesa.

303

Faidros se je najprej počasi, potem pa vse globlje zavedal, da gre v pravilni smeri. Ker se je do tedaj v glavnem zanimal za Dinamično Kvaliteto, je opustil njeno nadaljnje razlaganje in se posvetil samo statičnim vzorcem.

*Prevedla Katarina Majerhold*

---